

Şeyh Galip Der ki: *Zevki Kederde Sıkıntıyı da Rahatta Bil*

Dursun Ali TÖKEL

Sabah işe giderken eski bir dosta rastladım. Yüzünü biraz memnuniyetsiz gördüm de “hayrola” dedim, “bir sıkıntın mı var?” Hangi kelimeyle söze başlayacağını düşünüyor olacaktı ki cevabı biraz gecikmeli geldi: “Yok, hayır, iyiyim.”

Ama ben onun “yok” derken “y”i yaymasından, “o”yu lastik gibi sündürmesinden, “k”yı âdeta kelimenin sonunda yokmuş gibi belli belirsiz çıkarmasından; “hayır”, “iyiyim”leri bir askerî komutçasına keskin ve sert tonlamalarla telaffuzundan anlıyordum ki onun yok dediği şey basbayağı vardı.

Bazı insanlara bazı hâller ezelde takdir kılınmıştır, bu insanlar isteseler de başka hâlde davranamazlar. Bana düşen de galiba şuydu: Hiç kimseyi mutsuz, neşesiz görmeye dayanamam, sanki onlara bu hâldeyken teselli edici birkaç kelam etmek boynumun borcudur.

Özel hayatında da pek çok acılar çektiğini yakinen bildiğim bu eski dostun hâli beni fazlasıyla mustarip kıldı. Sanki başka bir yerlere bakması gerekiyordu da şimdilik bana bakmak zorundaymışçasına bir bakışla “Nasıl olacak, bir öyle bir böyleyim işte.” deyiverdi, kelimeler ağzından vücut bulmamak için direnircesine çıkararak. Ona hemen bu duruma uygun düşeceğine kani olduğum şu cümleleri söylemedim: “Yani hayat gibisin, bir öyle bir böyle!” Bu kıyas onun bilinçaltını devreye sokmuş olmalı ki yüzünde birden derin bir tebessüm belirdi. “Evet evet, aynen öyle!” Ona dedim ki: “Bizi çepeçevre kuşatan hayat öyle böyleyse, bizim öyle böyle olmamız kadar doğal ne olabilir ki?”

Bunları laf olsun diye söylemiyordum. Amacım onu teselli etmek filan da değildi, samimiydim, zira hayat hiçbir zaman tekdüze devam etmez. Her an hâlden hâle girer. Biz de o hayatın içinde olduğumuzu göre hâllerimizin öyleliği böyleliği bizi niye şaşırtın ki? Bu eski dostumun böylesi anlarda alınının tam ortasındaki damarın iyice ortaya çıkmasına sebep olacak kadar belirgin bir gülüşü olurdu. İşte şu anda tam da o gülüşü görmüştüm. Bu gülüşün anlamı şuydu: “Yahu bunları ben de çok iyi biliyorum da neden böylesi anlarda aklıma gelmiyor, hay Allah müstakımı versin!”

Bunları söylerken zihnime birden Şeyh Galip'in bir beyti düştü. "Bak azizim tam da şu anki konuşmamızın ruhuna mütenasip bir beyit geldi dilimin ucuna. Şeyh Galip'ten:

*Zevki kederde mihneti râhatda görmüşüz
Ayînedir birbirne subh u şamımız*

"Gâlib bir başka hâli anlatıyor" dememe fırsat kalmadı, işimizin aceleliğinden bahisle ayrılmak zorunda kaldık.

Derdi Kim Sever

Uzun süredir bu dostumu göremiyordum, sabahın erken saatinde, bir tramvay kavşağında bu tesellili, Şeyh Gâlip'li buluşmanın hikmeti neydi? Bazen farklı şeyler düşünürüm. Bir şeylerin hatırlanması, hatırlatılması gerekiyor olmalı ki, olmadık yerlerde olmadık zamanlarda hiç olmadık kişilerle karşılaşırız. Hakikati kalplere nüfuz edecek bir sözün, bir hikmetin, bir hakikatin, bir hatırlatma veya dikkatin bizim ağızımızdan onun kulaklarına gitmesi gerekiyordur. *Dertlerin paylaşılarak azalacağı, sevinçlerin paylaşılarak çoğalacağı* veciz sözü de bu hakikati işaret etmiyor mu? Dostlarımız yüklerimizi azaltır, sevinçlerimizi çoğaltırlar. Bazen bunu yaparken farklı metinlere, başka bağlamlara, eskimeyen sözlere başvururlar, benim bu kadim dosta hatırlattığım Şeyh Galip'in beyti gibi.

Kimden duyacağımız bir kelime veya bir cümleyle hayatımızın nasıl değişeceğini bilemeyiz; ağızımızdan çıkan bir cümle veya bir sıfat tamlaması, bir zarf parçacığı ile kimlerin hayatlarında nasıl bir fırtınaya yol açacağımızı kestiremeyiz. Bu yüzden sözleri öyle yavan bir iki kelimedenden ibaret görmeyelim. Eğer bir de bu sözler hikmeti kuşanmış, hakikati derdest etmiş, vecizliğiyle gönüllere nüfuz etmiş ise... Tanpınar'ın aslında kaçtığını zannettiği şeylere kaçmaktan başka bir şey yapmayan insanı anlattığı gibi: "İnsanoğlu daima bir meseleler çıkınıdır. Yaşamak, her an kendimize bir yığın suale cevap vermekten başka ne olabilir? Biz sormasak bile onlar kendiliğinden bize gelirler."¹

Fuzuli'yi Ancak Bir Anne ile Anlarız

Bendeniz Şeyh Galip'in bu ve genelde divan şiirinin buna benzer beyitlerini her okuduğumda aklıma hemen *bir anne* gelir. "Ne alakası var?" demeyin. Anlatacağım. Beytin görünen anlamı şu:

"Biz zevki kederlerde, sıkıntıyı da rahatlıkta görmüşüzdür; bizim akşamımız ile sabahımız birbirine aynadır"

1 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yaşadığım Gibi*, (haz.: Birol Emin), Dergah Yay., İstanbul 2006, 5. baskı, s. 204.

Beytin bir divan şiiri olarak şerhini bir taraf bırakalım ve pratik hayatta insan için ifade ettiği anlamlara bakalım.

Bir defa beyitte bizim gündelik algımıza tamamen ters bir çıkarım vardır: Normal şartlarda bizler rahat bir ortamda zevk duyar, mihnet yani sıkıntı içindeyken de keder, acı çekeriz. Şeyh Galip ise kederden zevk aldığını, rahatlıkta ise ıstırap çektiğini söylüyor. Bu nasıl olur? Edebiyat derslerinde bize şöyle öğretilmişti: “Bu divan şiiri böyledir; şairleri acı çekmekten zevk alırlar!”

Bir gün sabah vakti ilk derste yine buna benzer bir beyit işliyorduk. Fuzuli diyordu ki:

*Derd-i aşkım def'ine zahmet çeker dâ'im tabîb
Şükr kim olmuş ana zahmet bana râhat nasîb*

Bir öğrenciye sordum: “Fuzuli, ‘tabipler benim derdime derman bulmak için çırpınıp duruyorlar, onları bu derde derman bulsa sıkıntısı basmış, oysa ben derdimle ne kadar rahatım, bu dertle ne kadar da mutluyum” diyor, sence bu nasıl oluyor?” dedim. O da bana dedi ki: “Hocam bu divan şairleri böyledir. Acı çekmeye bayılırlar. Fuzuli de bir divan şairi olduğuna göre acı çekmekten zevk alıyor!” O zaman ona tekrar sordum: “Peki sen de acı çekmekten zevk alıyor musun?” tabii ki şaşırды, “Hayır hocam ne alakası var, neden acı çekmeyi isteyeyim ki?” dedi. “Madem acı çekmeyi arzulamıyorsun, sabahın köründe burada ne işin var? Çok mu mutlusun, sıkış tıkiş otobüslerle yarı uykulu yolculuklarla bu dağın başına gelmekten? Sınavlara girmek, ders çalışmak, geceler boyu aç açık, uykusuz kitap başlarında kalmak sana çok mu keyif veriyor da böylesine sıkıntılarla boğuşup duruyorsun?” sınıfta kısa bir sessizlik oldu. “Arkadaşlar!” dedim. “Hangimiz yapıyor olmakta olduğumuz işleri büyük bir keyifle ve hazla yapıyoruz. Hepimiz acı çekiyor ve o işle uğraşmaya da devam ediyoruz. Böyle düşündüğümüz zaman Fuzuli haklı değil mi? Eğer uğraşmakta olduğumuz işin derdi bizi sarmasa biz hiç o işle uğraşmayı seçer miyiz? Sever miyiz?” Ve peşinden anneyi örnek verdim.

“Bir anneyi düşünelim. Yedi gün, yirmi dört saat çocuğunun emrindedir. Yedirir, içirir, temizler, korur, kollar. Bu işi yapıyor diye ne maaş alır, ne sigortası vardır, ne de greve gitme hakkı! Ebedî bir köle gibi çalışır ve asla da şikâyet etmez. Ona bu dertten zevk aldırın nedir?”

Önce Dert Lazım

İşte Şeyh Galip’leri ancak bu bakışla anlarınız gibi geliyor bana! Eğer insanda işini yapma derdi bulunmasaydı; öğrenci de sınava çalışma, annede çocuğa bak-

ma kaygısı olmasaydı, işler nasıl yürür, çocuklar nasıl büyürdü? Demek ki bize öncelikle işimizin üzerinden hakkıyla gelmek için önce *dert* lazım. Bu derttir ki bizi acılarla yoğurur, uğraştırır da sonunda; öğrenci mezun olmakla, anne çocuğunu büyütmeyle zevke ve rahata kavuşmuş olur! Yani bizler aslında tam da Şeyh Galip'in dediği gibi zevki, mihnetlerle yürüttüğümüz işlerin sonunda buluruz. Ne zaman derdini çekmediğimiz bir şeyin sefasını sürmeye kalkarsak sonunda mutlaka belli bir çapta acıyla yüzleşiriz: Mirasyedilerin hâlinde olduğu gibi.

Sabır Hâlleri Tersine Çevirir

Burada meselenin şu olduğu anlaşılıyor: Eğer bir işle uğraşmaya başlamışsak ve bizde o işin hakkını verme derdi varsa buna fevkalade sevinmeliyiz. Çünkü bu, o işin de bizi kendisine dert edindiği anlamına gelir. Yani muhakkak o işten yüz akıyla çıkacağız demektir. Yok, eğer bir işe girişmişsek de o işin üstesinden gelmenin zerre kadar kaygısını çekmiyorsak, yani *dertsizsek* hâlimize yanalım: Çünkü o işi elimize yüzümüze bulaştıracamız demektir.

Bu, her işte böyledir: Peygamberler peygamberlik işini yaparken çok büyük acılar çekerler; büyük eserleri veren sanatkârlar bu eserleri bir eli yağda, bir eli balda vermezler. Muazzam eserler, muazzam dertlerin ve ıstırapların çocuğudur. Yukarıdaki beyitte Şeyh Galip şüphesiz kendi yüce yolculuğunu yaşayan insanların sıfatlarından bahsetmektedir. Bu insanlar dertte sevinici, sevinçte derdi bulurlar. Ama bu, onların öyleyken bizim de öyle olmayacağımız anlamına gelmez. Derinlemesine bakıldığında Şeyh Galip'in ifade ettiği hakikati yalanlamanın imkânı yoktur.

Bir hakikate daha dikkat çekmek lazım ki o da şudur. Acılar, ıstıraplar, dertler geçicidir. Sabırla, bütün o hâller tatlı meyveler bahşederler. Türkçemizdeki “sabreden derviş, muradına ermiş” sözü sanki bu sözlerin tefsiri gibidir. Hele hele de Fuzuli bu hâli o kadar güzel izah etmiştir ki:

*Esîr-i derd olanlar rüzgârın inkılâbından
Eğer sabr etseler dermanların hem rüzgâr eyler*

“Dertlere esir olmuş kişiler eğer sabrederlerse devirlerin geçmesi ve tersine dönmesiyle muhakkak derlerine derman bulacaklardır.”²

2 Bu beyitteki rüzgâr kelimesinin hem *yel*, *rüzgâr* hem de *zaman* anlamı dikkate alınınca; akşamın sabahla, derdin rahatla zıtlıklar oluşturması hesaba katılınca; hayatın bu zıtlıklar gibi iç içe örülü hâlleri barındırması göz önünde bulundurulunca; aynanın gerçekleri değil suretleri yansıtması; gerçeği çarpıtıp ters yüz etmesi yoruma dâhil edilince; akşamla acının, sabahla mutluluğun sembolizasyonu görülünce veya ayna ele alındığında bunların tersi de düşünülünce anlam çok daha zengin olmaktadır. Fakat şu an maksat bu değildir.

Yani Fuzuli Türkçemizdeki meşhur tabirle diyor ki,

“*zaman her derdin ilacıdır, ama biraz sabreyle*”

Hacı Bayram Veli'nin işaret ettiği gibi: Gönül yanacak, yanacak ve sabırla yanmaya devam ederek sonunda derman bulacaktır:

*Yandı bu gönlüm yandı bu gönlüm
Yanmada derman buldu bu gönlüm*³

Biz, bu yorumları yaparken, Sartre'ın şu cümlesindeki *enderlerden* olduğumuzu iddia etmiyoruz: “*Yorumcunun kendisinin, araştırdığı yazardan daha ileride, onu tümüyle katetmiş, hanidir ondan biraz daha öne geçmiş olması gerekiyor, ama bu çok enderdir.*”⁴ Ama biz Dilthey'in Shakespeare'in tipleri için söylediğinin bütün büyük sanatkârların çizdiği tipler için de geçerli olduğu kanaatini taşımaktayız: “*Shakespeare'in tiplerinin hepsi çağdaştır; ama 'her zaman öyle olma, kalma' anlamında çağdaştır. Onda, 'zamana özgünlük' denen şeye rastlanmaz; onda rastladığımız şey, 'her-zamanlılık'tır.*”⁵ Ve ayrıca Gadamer'in “*Yorumcu ve okur edebiyat yapıtı ile baş başa kaldığında, yapıt yorumcunun ve okurun önünde kendi tarihsel bağlamından soyutlanmış bir hâlde durmaktadır. Öyle ki genellikle sanat yapıtı, bu yönüyle sürekli şimdidedir.*”⁶ Yorumunu büyük sanat eserlerinin şanına daha yakışır bulduğumuz için, metni *ebedî şimdide* tutma taraf-tarıyız. Aksi hâlde metinler tarihsel devrilerinin birer müze eşyası gibi, bir fosil hâlinde kalır ve *ebedî şimdinin* zevkiselimine asla hitap edemezdi.

Şeyh Galip'i veya Fuzuli'yi okuyunca eski insanların neden “Allah dertsiz komasin!” dediğini daha iyi anlıyoruz. Bunu anlayınca da, asıl en büyük derdin dertsizlik (Türkçemizdeki o muhteşem tabirle *gamsızlık*) olduğu ortaya çıkmış oluyor. Bunun miktarının ne kadar olacağı sorulabilir: Eh, o da başınızın ne kadar kar kaldıracağına bakar!

3 Şiirin tamamı için bakınız: Ethem Cebecioğlu, *Hacı Bayram Velî*, K.B. Yay., Ankara 1991, s.70.

4 *Sartre Sartre'yi Anlatıyor*, (Çev: Turhan Ilgaz), YKY, İstanbul 1993, s. 52.

5 Dilthey'den aktaran Doğan Özlem, “Hermeneutik ve Şiir Sanatı”, *Cogito*, Kış 2004, S. 38, s. 146.

6 Aktaran: Doğan Özlem, agm. s. 131, 132.